

یک کشوری [ج.ا.ایران] با این خصوصیات، باین همه ظرفیت، اگر یک برنامه ریزی درست اقتصادی داشته باشد و یک مدیریت قوی هم بالاسریش باشد که این مدیریت البته باید قوی و قادر بر حل مسائل باشد، مردمی باید باشد، ضد فساد باید باشد می تواند به یک کشور پیشرفته اقتصادی تبدیل بشود و دیگر هیچ گونه ابزار تحریم در او اثر نکند. امام خامنه‌ای «مدظله العالی»، ۱۴۰۰/۱/۱

معرفی ظرفیت‌های برترساز ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی ایران در منطقه غرب آسیا

یحیی صفوی؛ عبدالله جلالی نسب^۱؛ محسن رستمی^۲؛ نادر جهانی^{۳*}

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۵/۲۷

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۲/۲۰

۲۰,۱۰۰۱,۱,۱۷۳۵۱۷۲۳,۱۴۰۲,۲۱,۸۲,۵,۸

چکیده

ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی عبارت است از استعداد، گنجایش، قابلیت و توان حاصل از کاربرد یک یا چند عامل ژئوپلیتیکی که موجب افزایش وزن ژئوپلیتیکی و به دنبال آن قدرت ملی کشور یا واحد سیاسی شده، موقعیت و یا منزلت کشور یا واحد سیاسی را در بین مجموعه‌ای از کشورها و یا در سیستم ژئوپلیتیک جهانی و منطقه‌ای ارتقاء می‌دهد. هدف از پژوهش حاضر شناسایی و تبیین ظرفیت‌های برترساز ژئوپلیتیکی ج.ا.ایران در منطقه غرب آسیا است. نوع تحقیق کاربردی و روش تحقیق توصیفی است. در ابتدا ویژگی‌های ظرفیت برترساز ژئوپلیتیکی تعیین و ظرفیت‌های برترساز ژئوپلیتیکی ج.ا.ایران در منطقه غرب آسیا به واسطه مطالعات کتابخانه‌ای استخراج شده؛ سپس پرسشنامه محقق ساخته جهت دریافت نظر نخبگان جامعه آماری طرح ریزی شده؛ روایی و پایایی آن بر اساس آلفای کرونباخ تأیید شد. در ادامه پرسشنامه در جامعه آماری ۶۰ نفره از میان متخصصان و صاحب‌نظران توزیع، گردآوری و با کمک نرم‌افزار spss مورد تحلیل قرار گرفت. در نهایت تعداد ۵۷ ظرفیت برترساز ژئوپلیتیکی ج.ا.ایران در منطقه غرب آسیا مشخص و تبیین و اولویت برترسازی آن‌ها مشخص شد.

۱. استاد تمام دانشگاه جامع امام حسین(ع)

۲. استادیار دانشگاه فرماندهی و ستاد

۳. استادیار دانشگاه عالی دفاع ملی. mmahya1392@gmail.com

۴. دانشجوی رشته مدیریت راهبردی نظامی دانشگاه عالی دفاع ملی (نویسنده مسئول). www.naderjahani2016@gmail.com

واژگان کلیدی: ژئوپلیتیک، ظرفیت برترساز ژئوپلیتیکی، عامل ژئوپلیتیکی، ویژگی‌های برترسازی ج.ا.ایران در منطقه غرب آسیا.

مقدمه

خداوند متعال ویژگی‌های خاصی به ژئوپلیتیک ایران همچون (قرار گرفتن در مرکز ثقل شبکه ارتباطی جهان، موقعیت گذرگاهی، موقعیت بحری، موقعیت بری اوراسیا، قرار گرفتن در کانون منطقه آسیای جنوب غربی، قرار گرفتن در مسیر کمربند طلایی سوریه، عراق، ایران، افغانستان و چین، در اختیار داشتن خلیج فارس و تنگه هرمز، جغرافیای طبیعی خاص، استقرار در منطقه حساس جغرافیایی بر روی اطلس جهان، برخورداری از منابع غنی طبیعی نفت و گاز، مکمل فرهنگی با کشورهای همسایه و...) عطا نموده است (کمالی، ۱۳۹۶: ۵۹-۳۹) و این امر سبب شده است که موقعیت منحصربه‌فرد ژئوپلیتیک ایران همواره در سیر تحولات ژئوپلیتیک جهانی، به‌عنوان یکی از اجزای لاینفک نظریه‌های جهانی ژئوپلیتیک محسوب شود (عباسی سمنانی، ۱۳۹۲: ۱۰۰). به‌طور کلی ج.ا.ایران به‌عنوان کشوری بین‌المللی با ویژگی‌های منحصربه‌فرد و جایگاهی متمایز در تحولات ژئواستراتژیک، همواره از تغییر و تحولات نظام بین‌المللی تأثیر می‌پذیرد و بر آن تأثیر می‌گذارد. تردیدی نیست که ج.ا.ایران با توجه به ویژگی‌های خاص ژئوپلیتیک، ژئواکونومیک و ژئوکالچر، یک کشور بین‌المللی است و بسیاری فراتر از کشوری منطقه‌ای و محلی عمل می‌کند. بسیاری از کشورها تنها یک کشور بومی به شمار می‌روند؛ یعنی نه قدرت منطقه‌ای هستند و نه بر تحولات منطقه تأثیر چندانی دارند. برخی از کشورها فراتر از مسائل داخلی خود موثرند و می‌توانند تحولات منطقه‌ای و حتی فرامنطقه‌ای را تحت تأثیر قرار دهند که از آن‌ها به‌عنوان بازیگران منطقه‌ای یا

بین‌المللی نام‌برده می‌شود. ج.ا.ایران علاوه بر آنکه یک قدرت منطقه‌ای به حساب می‌آید، کشوری بین‌المللی و حتی در برخی ویژگی‌ها جهانی است؛ یعنی حرکات، رفتار و فعالیت‌های آن نه تنها در منطقه و پیرامون آن خلاصه نمی‌شود بلکه برخی از آن‌ها در کل جهان بازتاب پیدا می‌کنند و همچنان که تحولات جهانی نیز بر آن تاثیرگذار است (عباسی سمنانی، ۱۳۹۲: ۱۰۲).

پس ایران هرگز نمی‌تواند در نظام بین‌المللی و منطقه‌ای که در آن قرار گرفته است یک کشور حاشیه‌ای باشد. چراکه به طور قطع دشمنان فرا منطقه‌ای به دنبال تضعیف ایران و رقبای منطقه‌ای نیز به دنبال استفاده از ظرفیت‌های منطقه‌ای و پیشی گرفتن از ایران می‌باشند. بنابراین در این بین می‌توان گفت توجه جدی به بهره‌گیری از ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی به‌ویژه ظرفیت‌های برترساز از جمله ضروریات است. این امر طی دهه اخیر مورد توجه جدی کشورها و قدرت‌های رقیب منطقه‌ای قرار گرفته و با اتخاذ تدابیر و نیز راهبردهای پیشدستانه و غافلگیرانه سعی در استفاده مناسب و پیشدستانه از ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی موجود داشته به دنبال افزایش وزن ژئوپلیتیکی و نیز افزایش نفوذ و قدرت منطقه‌ای می‌باشند. در مقاله حاضر در نظر است نتایج پژوهش انجام شده در خصوص تبیین و معرفی ظرفیت‌های برترساز ژئوپلیتیکی ج.ا.ایران در منطقه غرب آسیا اقدام شود.

۱. کلیات

۱-۱. بیان مسئله

فرمانده معظم کل قوا «مدظله‌العالی» محور مشکلات کشور را نابسامانی‌هایی در وضع اقتصاد و معیشت مردم دانستند (امام خامنه‌ای «مدظله‌العالی»، بیانات، ۱/۱/۱۴۰۰)، نام‌گذاری شعار سال با محوریت امور اقتصادی طی ۱۱ سال گذشته نیز مؤید این امر است. از

طرف دیگر سال‌هاست سیاست خارجی، اقتصاد، فرهنگ و امنیت به هم گره خورده است و این شامل کشور ما هم می‌شود (صفوی، ۱۴۰۱).

بنابراین می‌توان گفت تداوم مشکلات یادشده می‌تواند بر وزن و جایگاه ژئوپلیتیکی و قدرت ملی کشور تاثیرگذار باشد. فرمانده معظم کل قوا «مدظله‌العالی»، راهکار مقابله با مشکلات یادشده را اقتصاد مقاومتی (امام خامنه‌ای «مدظله‌العالی»، بیانات، ۱۳۹۳/۳/۱۹) و استفاده مطلوب از ظرفیت‌های کشور با استفاده از مدیریت قوی و ضد فساد قادر بر حل مسائل و یک برنامه جامع اقتصادی دانستند و در این بین به استفاده مطلوب از ظرفیت‌های سرزمینی (وسعت کشور، دسترسی به آب‌های آزاد، همسایگی با ۱۵ کشور، مسیر ترانزیتی شرق-غرب و شمال-جنوب)، ظرفیت‌های انسانی (جمعیت در سن کار، نسل جوان تحصیل کرده و توانای کار)، ظرفیت بازار داخلی (بازار ۸۵ میلیونی)، سرمایه‌های طبیعی و منابع زیرزمینی (نفت و گاز، روی، مس، سنگ آهن و ...)، زیرساخت‌های مهم (سدها، نیروگاه‌ها، مسیرهای حمل و نقل) تاکید نمودند (امام خامنه‌ای «مدظله‌العالی»، بیانات، ۱۴۰۰/۱/۱).

برخی از قدرت‌های جهانی همچون آمریکا و در کنار آن رژیم منحوس صهیونیستی و نیز رقبای منطقه‌ای ایران نمی‌خواهند ایران از ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی خود به صورت مطلوب استفاده کند و با مانع تراشی‌های مختلف و نیز تحریم و ... سعی دارند ایران را دچار انزوای ژئوپلیتیکی نمایند. برخی دیگر از رقبای منطقه‌ای ایران، مانند ترکیه با استفاده زود هنگام از فرصت‌های برترساز ژئوپلیتیکی منطقه مانند تلاش برای راه اندازی ترانزیت انرژی کشورهای حاشیه خزر و آسیای مرکزی به اروپا، موجب افزایش وزن و جایگاه ژئوپلیتیکی خود در منطقه شده، گوی سبقت را در استفاده بهینه از فرصت‌ها و ایفای نقش تاثیرگذاری در منطقه از ایران می‌ربایند. با توجه به اینکه تاثیرگذاری یاد شده

هم‌راستا با سیاست‌های آمریکا و رژیم صهیونیستی و نیز ائتلاف‌های منطقه‌ای از جمله اتحادیه اروپا و ناتو می‌باشد؛ بنابراین اقدامات مذکور مورد استقبال، و گاه حمایت کشورها و ائتلاف‌های یاد شده قرار می‌گیرد. از طرف دیگر به نظر می‌رسد تعدادی از مسئولان تصمیم‌ساز کشور برای عبور از وضع موجود و رسیدن به وضع مطلوب شناخت لازم و کافی از ظرفیت‌های برترساز ژئوپلیتیکی کشور نداشته و تعدادی نیز به احتمال زیاد شناخت محیطی درستی از کشور جهت بهره‌برداری مطلوب و به موقع از ظرفیت‌های برترساز ژئوپلیتیکی در راستای افزایش وزن و جایگاه ژئوپلیتیکی کشور در منطقه ندارند. همچنین به نظر می‌رسد برخی از رقبای راهبردی ایران در منطقه از ظرفیت‌های برترساز ژئوپلیتیکی خود بهتر از ایران استفاده کرده‌اند و وزن آن‌ها در رقابت ژئوپلیتیکی با ایران در حال تغییر است. در حالی که ظرفیت‌های برترساز ژئوپلیتیکی ایران از آن‌ها بیشتر بوده و در صورت استفاده به موقع و مطلوب آن ظرفیت‌ها، ایران از جایگاه ژئوپلیتیکی بالا و در حد انتظار خود در منطقه برخوردار خواهد شد و این پژوهش به دنبال معرفی این ظرفیت‌های برترساز ژئوپلیتیکی است. مسئله اصلی تحقیق عبارت است از این‌که چه ظرفیت‌های برترساز ژئوپلیتیکی در کشور و منطقه غرب آسیا مؤثر بر ارتقای وزن ژئوپلیتیکی ج.ا.ایران وجود دارد تا بتوان از این ظرفیت‌ها در راستای افزایش منزلت ژئوپلیتیک ج.ا.ایران بهره‌جسته و بتوان قدرت ملی کشور را افزایش داده و در راستای تأمین اهداف و منافع ملی کشور موفق عمل نمود؟

۱-۲. اهمیت و ضرورت تحقیق

انجام این تحقیق، به مسئولین مراکز تصمیم‌ساز و تصمیم‌گیر دولت، مجلس و دیگر مراکز اجرایی کمک خواهد نمود تا بتوانند با اقدام مناسب و

به موقع نسبت به ارتقای منزلت ژئوپلیتیکی و افزایش قدرت ملی کشور اقدام تا در راستای تأمین اهداف و منافع ملی کشور موفق عمل نمایند. از طرف دیگر نتایج این پژوهش می‌تواند یک زیرساخت علمی و نظری در اختیار مدیران راهبردی قرار دهد تا بتوانند با اختصاص منابع مالی لازم از ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی کشور به صورت مطلوب تری استفاده کرده، در سیاست خارجی به ویژه سیاست ایران و همسایگان و روابط اقتصادی و نیز اداره کشور موفق‌تر عمل کنند. همچنین پژوهش حاضر می‌تواند به عنوان مبنای علمی در معرفی، تبیین و بررسی و ارزیابی ظرفیت‌های برترساز ژئوپلیتیکی ج.ا.ایران، مورد استفاده دانشجویان و پژوهشگران علاقمند در زمینه مطالعه ظرفیت‌های برترساز ژئوپلیتیکی قرار گیرد.

در کنار این امر عدم انجام این پژوهش و عدم استفاده موفق از ظرفیت‌های برترساز ژئوپلیتیکی ج.ا.ایران در منطقه به هر دلیلی می‌تواند در میزان قدرت ملی و نیز موقعیت و نفوذ راهبردی کشور تأثیرگذار بوده پیامدهای منفی منطقه‌ای و بین‌المللی برای کشور به همراه داشته باشد که می‌تواند از نبود پیشینه مطالعاتی لازم، کاهش وزن ژئوپلیتیکی، تضعیف راهبرد ملی، ضررهای مالی تا عقب افتادن از رقبا در رقابت‌های منطقه‌ای را شامل شود.

۳-۱. پیشینه تحقیق

(۱) کارگروه پژوهشی به سرپرستی سید یحیی صفوی (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان ملاحظات امنیتی، دفاعی، پدافند غیرعامل و ژئوپلیتیکی سند آمایش سرزمین ج.ا.ایران در افق ۱۴۲۴، کشور را از بعد ژئوپلیتیکی دارای قدرت باثبات و اول منطقه می‌داند که این جایگاه را از طریق بهینه‌سازی فضای

آمایش در ابعاد کروی، منطقه‌ای و ملی کسب نموده است و معتقد است این بهینه‌سازی را باید در قالب مجموعه چشم‌اندازهای امنیت ملی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی سازماندهی کرد.

(۲) کارگروه پژوهشی آژانس اطلاعات دفاعی آمریکا به سرپرستی ژنرال رابرت اشلی (۲۰۱۹) در پروژه تحقیقاتی از موارد زیر به‌عنوان توانمندی‌های قدرت نظامی ایران نام برده است: فرماندهان ارشد نظامی ایران، موشک‌های بالستیک، توانمندی تهدیدات دریایی، موشک‌های برد بلند، دفاع هوایی، عملیات سایبری، توانمندی موشک‌های ماهواره‌بر، سامانه‌های نظامی پسیو، تجهیزات نظامی زیرزمینی، نیروهای سازمان‌یافته ارتش، نیروهای سازمان‌یافته سپاه، نیروهای نظامی همکار ج.ا.ا در منطقه با محوریت محور مقاومت، توانمندی‌های پهپادی، توانمندی موشکی ایران، قرارگاه پدافند هوایی خاتم‌الانبیا(ص)؛ که این عوامل در واقع تشکیل دهنده ظرفیت‌های برترساز ژئوپلیتیکی قدرت نظامی ج.ا.ا ایران می‌باشند.

(۳) محمدرضا احمدی (۱۳۸۷) در مقاله خود با عنوان تأثیر هسته‌ای شدن ایران بر ژئوپلیتیک و ژئواستراتژی خاورمیانه نتیجه گرفت که اهمیت چندگانه و تأثیرگذاری چندوجهی منطقه غرب آسیا و سیاست جهانی موجب شده که در این منطقه برخلاف همه مناطق ژئوپلیتیکی دیگر جهان، ژئوپلیتیک، ژئواستراتژی، ژئوکالچر و ژئواکونومی بر یکدیگر منطبق گردند و هارتلند را از منطقه اوراسیا به خلیج فارس و غرب آسیا منتقل نمایند. با توجه به ویژگی‌های جغرافیایی و فرهنگی و تمدنی و سیاسی و ایدئولوژیکی ایران، این کشور در مرکز ژئوپلیتیک جهان یعنی غرب آسیا قرار گرفته به گونه‌ای که در هیچ‌یک از معادلات سیاسی، اقتصادی و امنیتی نمی‌توان نقش آن را نادیده گرفت. با توجه به ماهیت و مؤلفه‌های اصلی قدرت و نقش دانشگاه و فناوری‌های راهبردی

از جمله دانش و فناوری هسته‌ای در تولید و بازتولید انواع مؤلفه‌ها و فرآورده‌ها، قدرت هسته‌ای و هسته‌ای شدن ایران، تأثیر مستقیم و تعیین‌کننده در ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک غرب آسیا خواهد گذاشت.

(۴) امیر قدسی (۱۳۹۷) در مقاله خود با عنوان نظام ژئوپلیتیکی غرب آسیا و نظم مطلوب منطقه‌ای ایران، اقتصاد را مهم‌ترین و اصلی‌ترین پیشران شکل‌دهنده بر نظم نوین آینده منطقه معرفی می‌کند. بنابراین یکی از پایه‌هایی که الگوی مطلوب ج.ا.ایران در آینده باید بر آن استوار باشد ظرفیت ژئوپلیتیکی اقتصادی است. از طرفی رقابت‌های ایدئولوژیک و رشد افراط‌گرایی مذهبی به‌عنوان مهم‌ترین تهدید امنیت منطقه و همچنین عامل حضور مداخله، و منافع قدرت‌های بزرگ فرا منطقه‌ای و تقابل با گفتمان انقلاب اسلامی به‌عنوان مهم‌ترین دلیل عدم شکل‌گیری امنیت منطقه مطلوب ج.ا.ایران مورد تأیید قرار گرفته است. این دو عامل سبب می‌شود که محتمل‌ترین سناریوهای نظم منطقه در آینده استمرار آشوبناکی تا حداقل ۱۰ سال آینده باشد. این موضوع ایجاب می‌کند که منطبق‌ترین الگوی امنیت منطقه‌ای با مطلوبیت‌های ج.ا.ایران را بتوان الگوی امنیت مشارکتی در نظر گرفت؛ که بهترین حالت آن تقویت پیوندهای منطقه با کشورهای حاضر در حوزه نفوذ تمدنی می‌باشد.

۴-۱. سؤال‌های تحقیق

۱-۴-۱. سؤال اصلی

ظرفیت‌های برترساز ژئوپلیتیکی ج.ا.ایران در منطقه غرب آسیا کدامند؟

۱-۴-۲. سؤال‌های فرعی

- (۱) ظرفیت‌های برترساز ژئوپلیتیکی چیست و ویژگی‌های آن کدامند؟
- (۲) ظرفیت‌های برترساز ژئوپلیتیکی ج.ا.ایران در رقابت با رقبای منطقه‌ای ایران در منطقه غرب آسیا به ترتیب اولویت کدامند؟

۱-۵. هدف‌های تحقیق

۱-۵-۱. هدف اصلی

شناسایی ظرفیت‌های برترساز ژئوپلیتیکی ج.ا.ایران در منطقه غرب آسیا.

۱-۵-۲. هدف‌های فرعی

- (۱) تعریف ظرفیت‌های برترساز ژئوپلیتیکی و تعیین ویژگی‌های آن.
- (۲) اولویت بندی ظرفیت‌های برترساز ژئوپلیتیکی ج.ا.ایران در رقابت با رقبای منطقه‌ای ایران در منطقه غرب آسیا.

۱-۶. روش‌شناسی تحقیق

پژوهش حاضر از نوع کاربردی است چراکه به دنبال دستیابی به اطلاعاتی جهت ارائه به مدیران ارشد جهت ارتقای وزن ژئوپلیتیکی کشور و قدرت ملی است. با توجه به اینکه پژوهشگران به دنبال اطلاعاتی درباره ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی کشور بوده و به توصیف ظرفیت‌های یادشده پرداخته و ویژگی‌های آن‌ها را مطالعه می‌کنند، تحقیق موردنظر توصیفی است. رویکرد تحقیق در جریان انتخاب ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی ج.ا.ایران در منطقه غرب آسیا و نیز مطابقت ویژگی‌های برترسازی با آن‌ها کیفی بوده و در جریان امتیازدهی و

رتبه‌بندی ظرفیت‌های برترساز به‌واسطه نرم افزار^۱ SPSS کمی است. بنابراین روش تحقیق به لحاظ رویکرد، آمیخته و به لحاظ ماهیت، توصیفی است. قلمرو مکانی این تحقیق شامل فضای جغرافیایی ج.ا.ایران و منطقه غرب آسیا خواهد بود چراکه آن دسته از ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی ج.ا.ایران که قادر به برترسازی در منطقه غرب آسیا باشند انتخاب خواهند گردید. تحقیق در سال ۱۴۰۱ انجام شده و قلمرو زمانی آن از نظر کاربرد تحقیق تا زمان پایدار بودن نتایج در نظر گرفته شده است چراکه در جهان با آینده متغیر امکان هرگونه تغییر وزن ژئوپلیتیکی هرکدام از ظرفیت‌های برترساز ژئوپلیتیکی ج.ا.ایران در منطقه غرب آسیا دور از ذهن نیست.

در اجرای روند پژوهش در ابتدا ظرفیت‌های برترساز ژئوپلیتیکی بر اساس ادبیات نظری تعریف و ویژگی‌های آنها تعیین شده و ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی ج.ا.ایران در منطقه غرب آسیا به‌واسطه مطالعات کتابخانه‌ای شناسایی شدند و از طریق مطابقت ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی با ویژگی‌های برترسازی به روش تحلیل کیفی، ظرفیت‌های برترساز ژئوپلیتیکی ج.ا.ایران در منطقه غرب آسیا مشخص گردیدند. سپس پرسشنامه محقق ساخته جهت اخذ نظر نخبگان طرح‌ریزی شده روایی آن به‌واسطه تعداد ۱۰ نفر از خبرگان و استادان برجسته و پایایی آن به‌واسطه آلفای کرونباخ تأیید شد. پرسشنامه در جامعه آماری ۶۰ نفره از میان متخصصان ژئوپلیتیک، فرماندهان نظامی رده راهبردی، جغرافیای سیاسی و سیاست بین‌الملل توزیع، گردآوری و با کمک نرم‌افزار SPSS مورد تحلیل قرار گرفته و اولویت ظرفیت‌های برترساز ژئوپلیتیکی ج.ا.ایران در منطقه غرب آسیا مشخص شد.

^۱Statistical Package for the Social Sciences (بسته ی آماری برای علوم اجتماعی)

۲. ادبیات و مبانی نظری تحقیق

۲-۱. مفهوم ژئوپلیتیک

ژئوپلیتیک، تجزیه و تحلیل آثار جغرافیا بر روابط قدرت در روابط بین‌الملل است. برای کارل هاوس هوفر، بنیانگذار ژئوپلیتیک آلمان، ژئوپلیتیک دکترینی بود که تمام فرایندهای سیاسی دولت را از نظر مکانی تعیین می‌نمود. به قول هاوس هوفر ژئوپلیتیک، علم جدید ملی دولت است، دکترین فضایی تعیین‌کننده همه فرایندهای سیاسی، بر اساس مبانی وسیع جغرافیا، به‌ویژه جغرافیای سیاسی است. از سوی دیگر، به گفته نیکلاس اسپایکمن، دانشمند سیاسی آمریکایی قرن بیستم، ژئوپلیتیک "طراحی سیاست امنیتی یک کشور با توجه به جغرافیا" است. تعریف مشابه، گسترده‌تر، معاصر و پذیرفته‌شده از مفهوم "روشی برای تجزیه و تحلیل جهان از طریق توضیح و درک تأثیر جغرافیا بر سیاست ملی و بین‌المللی" نشان می‌دهد که هسته ژئوپلیتیک، آشکار کردن فرصت‌ها برای سیاست‌های ملی و بین‌المللی جغرافیا است (Akdemir, 2020:13). دکتر عزتی در خصوص ژئوپلیتیک معتقد است، «درک واقعیت‌های محیط جغرافیایی به‌منظور دستیابی به قدرت، به‌نحوی که بتوان در بالاترین سطح وارد بازی جهانی شد و منافع ملی و حیات ملی را حفظ کرد»، به‌عبارت‌دیگر ژئوپلیتیک: «علم کشف روابط محیط جغرافیایی و تأثیر آن بر سرنوشت سیاسی ملل است» (عزتی، ۱۳۸۰: ۵-۶). ژئوپلیتیک به‌عنوان شاخه‌ای از جغرافیای سیاسی، علم روابط متقابل جغرافیا، قدرت، سیاست و کنش‌های ناشی از ترکیب آن‌ها با یکدیگر می‌باشد (حافظ نیا، ۱۳۹۰: ۳۷).

۲-۲. عوامل ژئوپلیتیکی

هر عامل جغرافیایی که در تعامل با قدرت در سیاست مورد استفاده قرار گیرد، عامل ژئوپلیتیکی است (شمس دولت‌آبادی، ۱۳۸۷: ۵۹).

۲-۳. مزیت رقابتی (برترسازی)

مزیت رقابتی زمانی وجود دارد که شرکت بتواند منافع مشابه با رقبا اما با هزینه کمتر (مزیت هزینه) ارائه دهد یا مزایایی را ارائه دهد که بیشتر از مزایای محصولات رقیب باشد (مزیت تمایز). مزیت رقابتی زمانی اتفاق می‌افتد که یک سازمان ویژگی یا ترکیبی از ویژگی‌ها را به دست می‌آورد یا توسعه می‌دهد که به او اجازه می‌دهد از رقبای خود بهتر عمل کند. این ویژگی‌ها می‌تواند شامل دسترسی به منابع طبیعی، مانند سنگ معدن‌های با عیار بالا یا دسترسی به منابع انسانی آموزش‌دیده و ماهر باشد. مزیت رقابتی بیانگر توانایی جلوتر ماندن از رقابت فعلی است، بنابراین عملکرد برتر از طریق مزیت رقابتی، رهبری بازار را تضمین می‌کند (Wen-Cheng et.al, 2011: 100). در مسیر ایجاد مزیت رقابتی دو نکته مهم قابل تعمق می‌باشد: نخست، این مسیر فرایند دنباله‌داری است که به عملکرد عالی و رقابت‌پذیری سازمان منجر می‌شود. یعنی اینکه در صورتی که سازمان بتواند به واسطه شایستگی‌های خود، مزیت رقابتی پایدار ایجاد کند، برای مشتریان ارزشمند بوده و همواره برتر از رقبا باشد، در واقع عملکردی شایسته از خود بر جای گذاشته و رقابت‌پذیری را به ارمغان آورده است (Barney, et.al, 2001: 625-641). دوم، به خاطر افزایش پیچیدگی‌های محیطی و شدت رقابت، مزیت رقابتی یا به راحتی توسط رقبا تقلید می‌شود یا از نظر مشتریان به زودی رنگ می‌بازد و می‌بایستی با مزیت‌های جدیدی جایگزین شوند (Sadri, et.al, 2001: 853-858).

۲-۴. رقابت ژئوپلیتیک

رقابت تلاش دو یا چند گروه، ملت و کشور برای نفوذ یا سلطه در جهان یا دسترسی به منابع فضایی (اعم از مادی و معنوی) است. رقابت در جغرافیای سیاسی و ژئوپلیتیک بدون مقیاس معنا ندارد و فلسفه قانون رقابت، استیلا، برتری و دستیابی به فرصت‌هاست. در این بین، اقدام عملی برای رهبری یا نفوذ در یک کشور، منطقه یا جهان شکل رقابت به خود می‌گیرد. ممکن است حوزه و منشاء رقابت، سرزمین، ملی‌گرایی، کمبود منابع، قدرت و اقتصاد باشد. از درون این رقابت‌ها، ائتلاف و رقابت‌های تسلیحاتی شکل می‌گیرد. باید توجه داشت که در رقابت، دو یا چند قدرت به‌طور همزمان اقداماتی می‌کنند تا از ارزش‌های جغرافیایی (مادی و معنوی) سهم بیشتری کسب کنند. رقابت در صورت ادامه و کسب احاطه بر ارزش‌های رقیب ممکن است به «منازعه ژئوپلیتیکی» تبدیل شود. این منازعه شاید مرحله آخر رقابت‌های ژئوپلیتیک باشد؛ به همین دلیل اغلب ویژگی‌های «رقابت ژئوپلیتیک» در «منازعه ژئوپلیتیکی» تجمیع می‌شود (احمدی و همکاران، ۱۳۹۷).

۲-۵. منزلت ژئوپلیتیکی

منزلت ژئوپلیتیکی کشورها عبارت است از جایگاه کشور در بین اعضای سیستم مربوطه که با انجام موارد زیر از سوی آنها ارتقا پیدا می‌کند:

- ۱- ارتقای مستمر سطح قدرت ملی.
- ۲- فراوری علایق و تعلقات ژئوپلیتیکی فرامرزی.
- ۳- توسعه وابستگی کشورها و فرآیندهای منطقه‌ای و جهانی به فضای جغرافیایی ملی (توسعه کنترل‌های فراملی).
- ۴- ارتقای سطح موقعیت الگویی (موقعیت آرمان شهری).
- ۵- نقش آفرینی فعالانه در فرآیندها و پدیده‌های منطقه‌ای و جهانی.
- ۶- توسعه همه جانبه حوزه نفوذ در فضاها فراملی (حافظ نیا، ۱۳۹۶: ۲۵۶-۲۵۵).

۲-۶. ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی

ظرفیت در فرهنگ فارسی معین به معانی (گنجایش، تحمل، استعداد، قوه)، در لغت‌نامه دهخدا به معانی (گنجایش، بارگیر، وسع، آب‌گیر، استعداد، قوه)، در فرهنگ فارسی عمید به معانی (گنجایش، وسع، استعداد، قابلیت، اندازه، میزان) آمده است. معادل کلمه ظرفیت در فرهنگ لغت انگلیسی لانگمن،^۱ capacity می‌باشد.

ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی عبارت است از استعداد، گنجایش، قابلیت و توان حاصل از کاربرد یک یا چند عامل ژئوپلیتیکی که باعث افزایش وزن ژئوپلیتیکی و بالطبع قدرت ملی کشور یا واحد سیاسی شده، موقعیت و یا منزلت کشور یا واحد سیاسی را در بین مجموعه‌ای از کشورها و یا در سیستم ژئوپلیتیک جهانی و منطقه‌ای ارتقاء می‌دهد (نشست تخصصی، ۱۴۰۱).

۲-۷. موقعیت ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی ایران

کشور ایران از لحاظ ژئوپلیتیکی یک موقعیت مرکزی نسبت به کشورهای مجاور خود دارد و می‌تواند به‌عنوان کشوری با نسبت ژئوپلیتیکی بالا در تمام حوزه‌های ژئوپلیتیکی اطراف خودش حضور داشته باشد. حوزه‌های ژئوپلیتیکی که کشور ایران با آنها ارتباط دارد، دارای تشابهات و تجانس‌ها و منافع مشترک می‌باشد و می‌تواند، بالقوه عامل اتصال برای تمامی

۱- someone's 2- the total amount that can be contained or produced (۱) 3- a particular position or job

۲ تعریف در جلسه تخصصی مورخه ۱۴۰۱/۳/۱۰ به ریاست سردار دکتر سیدیحیی صفوی.

این حوزه‌ها باشد و در جهت متشکل شدن این حوزه‌ها نقش مؤثری را بر عهده بگیرد. حوزه‌های ژئوپلیتیکی مجاور ایران عبارتند از:

- حوزه ژئوپلیتیکی خلیج فارس شامل کشورهای جمهوری اسلامی ایران، عراق، کویت، عربستان سعودی، امارات متحده عربی، قطر، بحرین و عمان.

- حوزه ژئوپلیتیکی دریای عمان و اقیانوس هند شامل کشورهای ج.ا.ایران، پاکستان، هند، عمان و امارات متحده عربی.

- حوزه ژئوپلیتیکی فلات ایران شامل کشورهای ج.ا.ایران، پاکستان و افغانستان.

- حوزه ژئوپلیتیکی دریای مازندران شامل کشورهای جمهوری اسلامی ایران، ترکمنستان، قزاقستان، روسیه و آذربایجان.

- حوزه ژئوپلیتیکی آسیای مرکزی شامل کشورهای ترکمنستان، قزاقستان، ازبکستان، قرقیزستان و تاجیکستان.

- حوزه ژئوپلیتیکی قفقاز آناتولی شامل کشورهای جمهوری اسلامی ایران، ارمنستان، گرجستان و روسیه. (صفوی، ۱۳۸۱: ۷۰)

۲-۸. ظرفیت ژئوپلیتیکی ایران در سیستم ژئوپلیتیکی غرب آسیا

غرب آسیا دارای اهمیت قابل ملاحظه‌ای است. به ندرت می‌توان منطقه‌ای را در مقیاس جهانی به اهمیت منطقه غرب آسیا پیدا نمود که لایه‌های ژئوپلیتیک، ژئواکونومیک و ژئواستراتژی در آن جمع شده باشد. این منطقه حد واسط سه قاره اروپا به آسیا و آفریقا به آسیاست و به شدت تحت تأثیر سیاست‌های اقتصادی، امنیتی و فرهنگی قدرت‌های بزرگ است. ایران دارای فرصت‌ها و چالش‌های ژئوپلیتیکی و جغرافیایی در این سیستم ژئوپلیتیکی به شرح زیر است:

(صفوی، ۱۳۹۵)

فرصت‌ها:

- ۱- موقعیت دریایی ایران.
- ۲- موقعیت گذرگاهی و وابسته کردن کشورهای دیگر به فضای جغرافیایی کشور در پنج حوزه زمینی، هوایی، دریایی، الکترونیکی، انتقال دیتا و سیالات.
- ۳- شرایط دوره گذار ژئوپلیتیکی جهان: ساختار قدرت در نظام جهانی دچار شکاف استراتژیک شده است و قدرت‌های مدعی در بخش شرقی و غربی سیستم قدرت جهانی با یکدیگر گلاویز هستند. در این دوره فضایی فراهم شده تا کشورها بتوانند ابراز وجود کنند. این شرایط فرصتی طلایی است که ج.ا.ایران می‌تواند از آن بهره‌برده خود را به عنوان قدرت منطقه‌ای تثبیت کند. ۴-
- موقعیت ژئوپلیتیکی حائل ایران: به شرط اتخاذ سیاست ملی متوازن و هوشمندانه‌ی معطوف به منافع ملی، برای تولید و تمرکز قدرت و ذخیره‌سازی آن در فضای ملی و پرهیز از تنش‌ها.
- ۵- ساختار فیزیوگرافیک و توپوگرافیک کشور و عمق جغرافیایی آن.
- ۶- استحکام ساختاری ملت: در هسته مرکزی و پایدار تاریخی ملت ایران حداقل پنج لایه هویتی، کاملاً بر روی هم قرار گرفته‌اند و یک هسته مستحکم از ملت ایران ساخته‌اند که قابل تفکیک و تجزیه نیست.
- ۷- ذخایر طبیعی.
- ۸- ظرفیت گردشگری: ایران می‌تواند قطب گردشگری مذهبی شود و امکان توسعه الگوی گردشگری دریایی اسلامی در سواحل جنوب و شمال ایران موجود است.
- ۹- ظرفیت دانش و فناوری‌های بومی.
- ۱۰- مناطق آزاد صنعتی تجاری.
- ۱۱- ظرفیت نوآوری و تولید اقتصاد صحرا- پایه.
- ۲- ظرفیت توسعه صنایع غذایی.

۱۳- حوزه سیاسی: استقلال و اراده سیاسی ایران و برخورداری از رهبری نظام ج.ا.ایران باعث می‌شود کشور در مسیر رشد و توسعه و تولید قدرت حرکت کند.

۱۴- سازه دفاعی- امنیتی: (این سازه حاصل ۱- تدبیر مقام معظم رهبری، ۲- تجارب جنگ تحمیلی، و ۳- دست‌اندرکاران متولی این بخش که عمدتاً از معرفت جغرافیای سیاسی و ژئوپلیتیک برخوردارند).

۱۵- ظرفیت نیروی انسانی و مراکز علمی و تحقیقاتی فناورانه در کشور.

۱۶- قلمروهای ژئوپلیتیکی طبیعی ایران: قلمرو تمدن شیعی، قلمرو تمدن ایرانی و قلمرو ژئوپلیتیکی خلیج فارس منزلت ژئوپلیتیکی ایران را به جهانیان شناسانده است (صفوی، ۱۳۹۹: ۷۴-۷۰).

چالش‌ها:

طبقه بندی شده در دفتر فصلنامه

۲-۹. معرفی الگوی چارچوب نظری پژوهش

مفهوم به کارگرفته از ژئوپلیتیک در این پژوهش عبارت است از «علم مطالعه روابط متقابل عناصر جغرافیا، سیاست و قدرت و کنش‌های ناشی از ترکیب آن‌ها با یکدیگر» (حافظ نیا، ۱۳۹۶: ۴۹).

"علی فاطمی نسب" در رساله دکتری خود تحت عنوان: طراحی مدل امنیت جمعی منطقه‌ی خلیج فارس با تاکید بر عوامل ژئوپلیتیک، با بررسی نظرات بالغ بر ۱۵ نفر از صاحب نظران و اندیشمندان حوزه‌های ژئوپلیتیک و علوم سیاسی شامل (اشتاین متز، مورگنتا، حافظ نیا، کمالی، نجاتی فرد، نوروزانی، کریمی پور، عزتی، چگینی، کاظمی، نوذری، بولحسنی، فاطمی نسب، کلانتری، رشید)، عوامل و عناصر مختلفی را به عنوان عوامل مهم ژئوپلیتیک مؤثر در

راهبرد دفاعی یک کشور بیان کرده است. با دقت در مؤلفه‌های برشماری شده مشخص می‌گردد، که اغلب روی ۶ عامل موقعیت جغرافیایی (طبیعی، فیزیکی)، انسانی، اقتصادی، سیاسی (داخلی و بین‌المللی)، فرهنگی و نظامی تاکید بیشتر و در عامل علم و فناوری تاکید کمتری دارند (فاطمی نسب، ۱۴۰۰: ۵۱). از آنجاکه محققین در این پژوهش به دنبال شناسایی ظرفیت‌های برترساز ژئوپلیتیکی جهت افزایش قدرت ملی است همه عوامل ژئوپلیتیکی حوزه‌های هفت‌گانه مطروحه از سوی صاحب‌نظران را به شرح الگوی درج‌شده در جدول شماره (۱) را انتخاب و مبنای مطالعه محیطی خود قرار داده‌اند.

جدول شماره ۱: مدل چارچوب نظری تحقیق

ردیف	عامل ژئوپلیتیکی	زیر عوامل ژئوپلیتیکی
۱	طبیعی	موقعیت
		فضا
		وسعت خاک
		هندسه زمین
		اقلیم
۲	انسانی	ویژگی‌های کمی و کیفی جمعیت
		ترکیب و توزیع جمعیت
		ظرفیت‌های اقتصادی
۳	اقتصادی	منابع طبیعی، انرژی و معادن زیرزمینی
		شبکه‌های ارتباطی حمل‌ونقل
		هویت ملی و سابقه تاریخی ملت
۴	فرهنگی - اجتماعی	انسجام فرهنگی - اجتماعی ملت
		اقلیت‌های قومی - مذهبی
		ساختار سیاسی حکومت
۵	سیاسی داخلی و بین‌المللی	احزاب، گروه‌ها و نهادهای سیاسی
		اختلافات مرزی و ادعاهای ارضی

روابط و سیاست خارجی		
عضویت در اتحادیه‌ها و سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی		
اهداف و سیاست‌های دفاعی - امنیتی	نظامی-دفاعی	۶
قدرت نظامی و توان کمی و کیفی ن.م		
سازمان و قدرت نظامی		
تأسیسات و صنایع نظامی		
قراردادها و پیمان‌های دفاعی و نظامی		
علم	علم و فناوری	۷
فناوری		

منبع: (نویسندگان)

۲-۱۰. ظرفیت‌های برترساز ژئوپلیتیکی کشور ج.ا.ایران در غرب آسیا

طی مطالعه و بررسی‌های لازم بر اساس چارچوب نظری تحقیق، ظرفیت‌های برترساز ژئوپلیتیکی کشور ج.ا.ایران در غرب آسیا در ۵۷ مورد استخراج گردید که در جدول شماره ۳ معرفی شده‌اند.

۳. یافته‌های تحقیق و تجزیه و تحلیل آن‌ها

۳-۱. روایی و پایایی پرسشنامه

در ادامه پژوهش پرسشنامه محقق ساخته باهدف اولویت‌بندی ظرفیت‌های برترساز ژئوپلیتیکی ج.ا.ایران در منطقه غرب آسیا و همچنین تأیید برترساز بودن طرح‌ریزی‌شده، از سوی تعداد ۱۰ نفر از نخبگان تکمیل و پاسخ‌ها در راستای رسیدن به هدف و گویایی روند پاسخگویی سؤال‌ها به اهداف موردنظر بررسی شده، معایب مطروحه رفع و اصلاحیه‌های پیشنهادی اعمال گردیده روایی پرسشنامه مورد تأیید قرار گرفت.

در ادامه بررسی پایایی پرسشنامه به روش آلفای کرونباخ با کمک نرم افزار SPSS صورت پذیرفت. برابر ارزیابی صورت گرفته آلفای کرونباخ پرسشنامه طرح و تکمیل شده با تعداد ۵۷ سؤال، نمره ۰/۹۶ را کسب کرد که این امر مطلوبیت و سازگاری درونی پرسشنامه را در حد عالی نشان می دهد.

۲-۳. ویژگی های جامعه آماری تحقیق

با توجه به تخصصی بودن موضوع تحقیق، حجم جامعه آماری تحقیق با لحاظ قرار دادن ویژگی های زیر، به روش تمام شمار و بسته به دسترسی و توانایی محققین ۶۰ نفر برآورد گردید؛ به همه اعضای جامعه آماری مراجعه شده پرسشنامه داده شد.

۱- صاحب نظران، خبرگان و پژوهشگران مرتبط با مفاهیم ژئوپلیتیک، راهبرد، اقتصاد سیاسی و منطقه ای، و کشورهای حوزه غرب آسیا. ۲- دارای مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد و بالاتر. ۳- دارای سابقه خدمت ۵ سال و بالاتر در مشاغل راهبردی. ۴- سفیر، کاردار، وابسته نظامی، مسئولان اتاق های بازرگانی و متخصص دریکی از کشورهای حوزه غرب آسیا.

جدول ۲: ویژگی های اعضای نمونه آماری تحقیق

میزان آشنایی با منطقه غرب آسیا		سنوات خدمت در مشاغل راهبردی		رشته تحصیلی		میزان تحصیلات	
خیلی زیاد	۳	۳۲	بین ۵ تا ۹ سال	۲۰	علوم دفاعی راهبردی	۱۵	کارشناسی ارشد
زیاد	۳۷	۱۴	بین ۱۰ تا ۱۵ سال	۱۲	مدیریت راهبردی نظامی	۲۸	دکتری
متوسط	۱۹	۱۲	بین ۱۶ تا ۲۰ سال	۱۴	ژئوپلیتیک	۱۷	دانشجوی دکتری
کم	۱	۲	بالاتر از ۲۰ سال	۱۴	سایر	۰	سایر
	۶۰ نفر	۶۰ نفر		۶۰ نفر		۶۰ نفر	جمع جامعه آماری

۳-۴. تجزیه و تحلیل داده‌ها

پس از تأیید روایی و پایایی، پرسشنامه بین تعداد ۶۰ نفر جامعه نمونه توزیع شده پس از گردآوری پرسشنامه‌ها، اطلاعات حاصله با کمک نرم‌افزار SPSS مورد تحلیل آماری قرار گرفت که در نتیجه تحلیل آماری، اولویت‌بندی ظرفیت‌های برترساز ژئوپلیتیکی ج.ا.ایران در منطقه غرب آسیا به شرح جدول شماره ۳ مشخص گردید.

جدول شماره ۳: رتبه‌بندی ظرفیت‌های برترساز ژئوپلیتیکی ج.ا.ایران در منطقه غرب آسیا از برنامه SPSS

رتبه	ظرفیت‌های برترساز ژئوپلیتیکی ج.ا.ایران در منطقه غرب آسیا به ترتیب احصاء	ظرفیت برترساز (به درصد)		میزان تاثیرگذاری (امتیاز دریافتی)	نتیجه (دریافتی)
		نیست	است		
۱	موقعیت جغرافیایی مکانی منحصر به فرد و غیر قابل جایگزین	۰	۱۰۰	۲۸۸	تأیید
۲	دسترسی به خلیج فارس، دریای عمان و تنگه هرمز	۰	۱۰۰	۲۸۲	تأیید
۳	برخورداری از ذخایر نفت و گاز	۰	۱۰۰	۲۸۱	تأیید
۴	برخورداری از ظرفیت ترانزیت دریایی و مسیر انتقال انرژی	۰	۱۰۰	۲۷۰	تأیید
۵	نفوذ سیاسی-دفاعی و امنیتی ایران در منطقه غرب آسیا با محوریت جبهه مقاومت	۳/۳۳	۹۶/۷	۲۷۰	تأیید
۶	برخورداری از رهبری قدرتمند	۳/۳۳	۹۶/۷	۲۶۹	تأیید
۷	برخورداری از سواحل مکران	۱۳/۳	۸۶/۷	۲۶۸	تأیید
۸	تولید و بهره‌برداری عملیاتی از پهپادهای پیشرفته	۵	۹۵	۲۶۶	تأیید
۹	توانمندی فناوری هسته‌ای ایران	۳/۳۳	۹۶/۷	۲۶۰	تأیید

فصلنامه علمی راهبرد دفاعی، سال بیست و یکم، شماره هشتاد و دو، تابستان ۱۴۰۲

رتبه	ظرفیت های برترساز ژئوپلیتیکی ج.ا.ایران در منطقه غرب آسیا به ترتیب احصاء	ظرفیت برترساز (به درصد)		میزان تاثیرگذاری (امتیاز دریافتی)	نتیجه (دریافتی)
		نیست	است		
۱۰	قدرت نظامی و توان بازدارندگی ایران	۵	۹۵	۲۵۸	تأیید
۱۱	تولید و بهره برداری عملیاتی از موشک های پیشرفته نقطه زن	۵	۹۵	۲۵۴	تأیید
۱۲	نیروی نظامی کیفی	۳/۳۳	۹۶/۷	۲۴۹	تأیید
۱۳	توانایی تولید موشک های ماهواره بر	۵	۹۵	۲۴۸	تأیید
۱۴	امنیت مردم پایه	۵	۹۵	۲۴۴	تأیید
۱۵	خودکفایی در تولیدات دفاعی	۶/۶۷	۹۳/۳	۲۴۳	تأیید
۱۶	توانایی تولید و ارسال ماهواره به فضا	۳/۳۳	۹۶/۷	۲۳۹	تأیید
۱۷	توانمندی حوزه های پزشکی (درمان ناباروری، تولید سلول های بنیادین، تولید واکسن کرونا و ...)	۵	۹۵	۲۳۹	تأیید
۱۸	وسعت قلمرو جغرافیایی	۶/۶۷	۹۳/۳	۲۳۷	تأیید
۱۹	جمعیت جوان کارآمد	۶/۶۷	۹۳/۳	۲۳۷	تأیید
۲۰	قدرت اجرای عملیات نظامی در منطقه موردنظر	۱۳/۳	۸۶/۷	۲۳۷	تأیید
۲۱	توانمندی سایر	۵	۹۵	۲۳۷	تأیید
۲۲	برخوررداری از منابع معدنی	۱/۶۷	۹۸/۳	۲۳۶	تأیید
۲۳	موقعیت ارتباطی سه قاره آسیا، اروپا و آفریقا	۱۱/۷	۸۸/۳	۲۳۴	تأیید
۲۴	توان ائتلاف سازی	۱۰	۹۰	۲۳۴	تأیید
۲۵	ظرفیت ژئوپلیتیکی فرهنگ و تمدن ایرانی	۶/۶۷	۹۳/۳	۲۳۳	تأیید
۲۶	نقش امنیت آفرینی در حوزه های پیرامونی	۸/۳۳	۹۱/۷	۲۳۲	تأیید
۲۷	ظرفیت ژئوپلیتیکی انسجام ملی	۱۰	۹۰	۲۳۱	تأیید
۲۸	شبکه های ارتباطی زمینی	۱۱/۷	۸۸/۳	۲۲۹	تأیید
۲۹	برخوررداری از همسایگان متعدد (تعداد ۱۵ کشور همسایه)	۳/۳۳	۹۶/۷	۲۲۷	تأیید
۳۰	توانمندی نانو	۱۱/۷	۸۸/۳	۲۲۷	تأیید
۳۱	موقعیت ایران در سیستم ژئوپلیتیکی آسیای مرکزی	۳/۳۳	۹۶/۷	۲۲۶	تأیید
۳۲	نیروی انسانی کیفی (ماهر و خلاق)	۶/۶۷	۹۳/۳	۲۲۶	تأیید

رتبه	ظرفیت‌های برترساز ژئوپلیتیکی ج.ا.ایران در منطقه غرب آسیا به ترتیب احصاء	ظرفیت برترساز (به درصد)		میزان تاثیرگذاری (امتیاز دریافتی)	نتیجه (دریافتی)
		است	نیست		
۳۳	حکومت مردم‌سالاری دینی	۱۳/۳	۸۶/۷	۲۲۵	تأیید
۳۴	موقعیت ایران در سیستم ژئوپلیتیکی قفقاز	۵	۹۵	۲۲۳	تأیید
۳۵	موقعیت مرکزی و کانونی بین‌المللی کشور	۶/۶۷	۹۳/۳	۲۲۳	تأیید
۳۶	ژئوپلیتیک شیعه	۱۵	۸۵	۲۲۰	تأیید
۳۷	ژئوپلیتیک اسلام	۱۰	۹۰	۲۱۹	تأیید
۳۸	شرکت‌های دانش‌بنیان	۱۱/۷	۸۸/۳	۲۱۹	تأیید
۳۹	توافق تجارت آزاد میان ایران و کشورهای اوراسیا	۱۳/۳	۸۶/۷	۲۱۷	تأیید
۴۰	عضویت در سازمان همکاری اقتصادی اکو	۱۸/۳	۸۱/۷	۲۱۶	تأیید
۴۱	ظرفیت ایران در سیستم ژئوپلیتیکی اقیانوس هند	۱۱/۷	۸۸/۳	۲۱۴	تأیید
۴۲	تولیدات علمی قابل توجه	۱۳/۳	۸۶/۷	۲۱۴	تأیید
۴۳	توانمندی و تنوع کشاورزی	۱۰	۹۰	۲۱۰	تأیید
۴۴	دانشگاه‌ها و مراکز علمی قابل توجه	۱۵	۸۵	۲۰۵	تأیید
۴۵	ظرفیت ژئواکونومیکی و انرژی دریای خزر (سهم ۲۰ درصد مورد ادعای ج.ا.ایران).	۲۰	۸۰	۲۰۴	تأیید
۴۶	توانمندی صادرات و واردات کالا	۱۵	۸۵	۲۰۱	تأیید
۴۷	پتانسیل گردشگری	۱۶/۷	۸۳/۳	۲۰۰	تأیید
۴۸	عضویت در سازمان همکاری شانگهای	۱۸/۳	۸۱/۷	۱۹۹	تأیید
۴۹	تنوع اقلیمی کشور	۱۰	۹۰	۱۹۶	تأیید
۵۰	همگرایی قومی	۲۳/۳	۷۶/۷	۱۹۵	تأیید
۵۱	تعاملات علمی و اجرای پروژه علمی و آموزشی مشترک با دیگر کشورها	۱۸/۳	۸۱/۷	۱۹۵	تأیید
۵۲	شکل هندسی مُدَوَر (فاصله زیاد یا کم مرکز حکومت تا مرزها و مناطق درگیری)	۱۵	۸۵	۱۹۴	تأیید
۵۳	توانمندی صنعتی	۲۱/۷	۷۸/۳	۱۸۹	تأیید
۵۴	ظرفیت‌های ایران در شرق مدیترانه	۲۱/۷	۷۸/۳	۱۸۸	تأیید
۵۵	ساختار و سازمان متنوع	۳۰	۷۰	۱۸۲	تأیید

رتبه	ظرفیت‌های برترساز ژئوپلیتیکی ج.ا.ایران در منطقه غرب آسیا به ترتیب احصاء	ظرفیت برترساز (به درصد)		میزان تاثیرگذاری (امتیاز دریافتی)	نتیجه (دریافتی)
		نیست	است		
۵۶	توانمندی خروج سایر کشورها از تنگنای ژئوپلیتیکی	۲۱/۷	۷۸/۳	۱۸۱	تأیید
۵۷	بیداری اسلامی	۳۶/۷	۶۳/۳	۱۶۵	تأیید

منبع: (نویسندگان)

۴. نتیجه‌گیری

۴-۱. پاسخ سؤال فرعی اول

ظرفیت‌های برترساز ژئوپلیتیک شامل ظرفیت یا ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی (بارزش، کمیاب، فاقد جایگزین و دشوار برای تقلید یا مشابه‌سازی) هستند که به‌کارگیری آن‌ها در یک سیستم ژئوپلیتیکی رقابتی، کشور یا واحد سیاسی را به نشان دادن عملکردی بهتر از رقبای قادر می‌سازد و موجب می‌شود کشور یا واحد سیاسی در راستای اهداف و چشم‌انداز تعریف‌شده بسیار موفق‌تر از سایر کشورها و سازمان‌ها نمود پیدا کند. برترساز، ویژگی‌های مزیت رقابتی کشورها و سازمان‌های با عملکرد برتر را شامل می‌شوند.

۴-۲. پاسخ سؤال فرعی دوم

در نتیجه انجام پژوهش اولویت‌بندی ظرفیت‌های برترساز ژئوپلیتیکی ج.ا.ایران در منطقه غرب آسیا به شرح جدول شماره ۳ به ترتیب اولویت مشخص گردید. بر این اساس ظرفیت ژئوپلیتیکی موقعیت جغرافیایی مکانی منحصربه‌فرد و غیرقابل جایگزین با کسب نمره (۲۸۸) رتبه اول، ظرفیت ژئوپلیتیکی دسترسی به خلیج فارس، دریای عمان و تنگه هرمز با کسب نمره (۲۸۲) رتبه دوم، ظرفیت ژئوپلیتیکی برخورداری از ذخایر نفت و گاز با کسب نمره (۲۸۱) رتبه سوم، ظرفیت ژئوپلیتیکی برخورداری از ترانزیت دریایی و مسیر انتقال انرژی با کسب نمره (۲۷۰) و ظرفیت ژئوپلیتیکی نفوذ سیاسی -

دفاعی و امنیتی ایران در منطقه غرب آسیا با محوریت جبهه مقاومت با کسب نمره (۲۷۰) به اتفاق رتبه چهارم را کسب کردند.

در ادامه با تشکیل جلسه خبرگی و نیز با توجه به تشابه و انطباق ظرفیت دوم با اول، و سوم با چهارم، ۳ ظرفیت اول برترساز ژئوپلیتیکی ج.ا.ایران در منطقه غرب آسیا به ترتیب زیر تعیین شد. اولویت‌بندی بقیه ظرفیت‌ها برابر جدول شماره ۳ می‌باشد:

۱- ظرفیت ژئوپلیتیکی موقعیت جغرافیایی مکانی منحصربه‌فرد و غیرقابل جایگزین.

۲- ظرفیت ژئوپلیتیکی برخورداری از ذخایر نفت و گاز و ترانزیت انرژی.

۳- ظرفیت ژئوپلیتیکی نفوذ سیاسی-دفاعی و امنیتی ایران در منطقه غرب آسیا.

۲-۴. پیشنهادها

پیشنادهای کاربردی

۱- پژوهش جهت اعمال در آمایش سرزمینی کشور به شورای عالی آمایش سرزمینی سازمان برنامه و بودجه کشور ارسال گردد.

۲- پژوهش جهت استفاده به عنوان مطالعات نظری به مرکز مطالعات و تحقیقات ریاست جمهوری کشور ارسال گردد.

پیشنادهای پژوهشی

۱- تعریف ظرفیت‌های برترساز ژئوپلیتیکی و ویژگی‌های ظرفیت‌های برترساز ژئوپلیتیکی از جمله یافته‌های این پژوهش‌اند که پیشنهاد می‌شود سایر پژوهشگران در راستای امورات پژوهشی از آن استفاده کنند.

۲- بر اساس فرمایشات مقام معظم رهبری راهکار استحکام ساخت درونی قدرت و تولید قدرت ملی استفاده مطلوب از ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی است لذا پژوهشگران با تدوین راهبرد و راهکارهای لازم برای بهره‌گیری مطلوب از هر کدام از تعداد ۵۸ ظرفیت‌های برترساز ژئوپلیتیکی احصاء شده، می‌توانند مسئولین تصمیم‌ساز کشور را در راستای بهره‌برداری بهینه از ظرفیت‌های برترساز ژئوپلیتیکی کشور یاری رسانند.

منابع و یادداشت‌ها

الف-منابع فارسی:

- ۱) امام خامنه‌ای (مدظله العالی)، مجموعه بیانات، قابل دسترسی در www.khamenei.ir.
- ۲) احمدی، سید عباس و حافظ نیا، محمدرضا و بدیعی از ننداهی، مرجان و حیدری موصول، طهمورث، (۱۳۹۷)، تبیین نظری بسترهای شکل‌گیری رقابت‌های ژئوپلیتیکی، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۱، بهار ۱۳۹۷.
- ۳) احمدی، محمدرضا، (۱۳۸۷)، تأثیر هسته‌ای شدن ایران بر ژئوپلیتیک و ژئواستراتژی خاورمیانه، فصلنامه علمی-پژوهشی انقلاب اسلامی.
- ۴) ترابی، محمد و شیرخانی، علی و افشنگ، راشد، (۱۴۰۰)، تدوین الگوی امنیتی اطلاعاتی ج.ا.ایران بر اساس اندیشه‌های مقام معظم رهبری، فصلنامه علمی راهبردی دفاعی، سال نوزدهم، شماره ۷۶.
- ۵) حافظ نیا، محمدرضا، (۱۳۹۰)، «اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک، چاپ سوم»، تهران، پژوهشکده امیرکبیر.

- (۶) حافظ نیا، محمدرضا، ۱۳۹۶، اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک، مشهد، انتشارات پاپلی.
- (۷) شمس دولت‌آبادی، محمود رضا، (۱۳۸۷)، رساله دکتری، «علائق ژئوپلیتیک و راهبرد ملی ایران نسبت به آسیای مرکزی»، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی.
- (۸) صفوی، سیدیحیی، (۱۳۸۱)، مقدمه‌ای بر جغرافیای نظامی ایران، جلد اول، چاپ دوم، تهران، انتشارات سازمان جغرافیای نیروهای مسلح.
- (۹) صفوی، سید یحیی، (۱۴۰۱/۳/۱۰)، نشست تخصصی در سالن دفاعیه دانشکده دفاع دانشگاه عالی دفاع ملی.
- (۱۰) صفوی، سید یحیی، (۱۳۹۹)، ملاحظات ژئوپلیتیکی، دفاعی، امنیتی و پدافند غیرعامل سند ملی آمایش سرزمین ۱۴۲۴ شمسی، ستاد کل ن.م معاونت طرح و برنامه و بودجه.
- (۱۱) صفوی، سید یحیی، (۱۳۹۵/۲/۹)، قوای سه‌گانه در مقابله با سیاست‌های آمریکا تبعیت کامل از رهبری داشته باشند، همایش ملی تحولات ژئوپلیتیکی غرب آسیا، قابل دسترسی در: www.iribnews.ir/fa/news
- (۱۲) عباسی سمنانی، علیرضا، (۱۳۹۲)، موقعیت ژئوپلیتیکی ایران در مناسبات قدرت منطقه‌ای و جهان، فصلنامه علمی - پژوهشی اطلاعات جغرافیایی سپهر، دوره ۲۲، شماره ۸۶.
- (۱۳) عزتی، عزت‌الله، (۱۳۸۰)، ژئوپلیتیک در قرن بیست و یکم، تهران، انتشارات سمت.
- (۱۴) فاطمی نسب، علی، (۱۴۰۰)، طراحی مدل امنیت جمعی منطقه‌ی خلیج فارس با تأکید بر عوامل ژئوپلیتیک، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده دفاع ملی.
- (۱۵) قدسی، امیر، (۱۳۹۷)، نظام ژئوپلیتیکی غرب آسیا و نظم مطلوب منطقه‌ای ایران، فصلنامه مطالعات دفاعی راهبردی شماره ۹.
- (۱۶) کمالی، محمدرضا، (۱۳۹۶)، ژئوپلیتیک دفاعی ایران و عربستان، تهران، انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی.
- (۱۷) نهادی، هادی و فولادی، قاسم و محمدی السستی، مسعود، (۱۴۰۰)، الگوی آمریکا در جنگ مردم محور علیه نظام جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه علمی راهبردی دفاعی، سال نوزدهم، شماره ۷۶.

ب - منابع انگلیسی:

۱. Akdemir, Erhan, (2020), Geopolitics and Strategy, Eskişehir, Republic of Turkey, Anadolu University.
۲. Ashley Robert, (2019), "Iran Military Power." Us Defense Intelligence Agency.

۳. Barney, J. Wright, M & Ketchen Jr, D. J., (2001), The resource-based view of the firm: Ten years after 1991, Journal of management, 27(6), 625-641.
۴. Sadri, Golnaz, Lees, (2001), Developing corporate culture as a competitive advantage, Journal of Management Development, p ۸۵۳-۸۵۹.
۵. Wen-Cheng, Wang & Chien-Hung, Lin & Ying-Chien, Chu, (2011), Types of Competitive Advantage and Analysis, International Journal of Business and Management, p 100.
